

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 9, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 631.153.4.01.

*М. М. Ігнатенко,
Уманський національний Університет садівництва, докторант*

НОВІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

*М. М. Ignatenko,
Uman National University of Horticulture, Ph.D.*

NEW THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN ORDER TO CREATE ALTERNATIVE ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

У статті здійснено оцінку чинників та особливостей, які супроводжують розвиток сучасної аграрної сфери господарювання та обґрунтовані нові теоретико-методологічні засади розвитку соціальної інфраструктури як її важливого складника. При цьому враховані інноваційно-інвестиційні зрушення останнього періоду, особливості демографічної ситуації та відтворення трудових ресурсів агроферми, зміни функцій місцевого самоврядування.

This article assesses the factors and features that accompany the development of a modern agricultural sector entities and reasonable new theoretical and methodological foundations of social infrastructure as it is an important component. This included innovative investment shift last period, demographic characteristics and reproduction of labor resource potential agrosphere changes in the functions of local government.

Ключові слова: *Соціальна інфраструктура, теоретико-методологічні засади, аграрна сфера, види діяльності, соціальне партнерство, державна підтримка, інновації, інвестиції, економіка знань.*

Keywords: *social infrastructure, theoretical and methodological framework, agricultural sector, activities, social partnership, government support, innovation, investment, knowledge economy.*

Вступ. В сучасних умовах господарювання, та й протягом тривалого історичного періоду виробнича діяльність завжди була пріоритетним напрямом розвитку аграрної сфери економіки. Цього вимагали і вимагають завдання продовольчої безпеки країни та її регіонів, підвищення рівня життя населення, удосконалення структури споживання продуктів харчування, відтворення трудових ресурсів, зайнятості на селі, експортна направленість аграрного виробництва, яка обстоюється та особливо активно реалізується в останнє десятиріччя.

Незважаючи на значну рентабельність сільського господарства, надприбутки великих агрохолдингів, розвиток фермерства та дрібного товарного виробництва як основи формування середнього класу на селі, для сільських територій характерне значне безробіття, висока самозайнятість селян в особистих господарствах, бідність та зубожіння, особливо соціально вразливих верств населення, скорочення природного приросту, трудові міграції із села. Вказані обставини, а також зміна пріоритетів бюджетного фінансування, податкової політики, місцевого самоврядування призвели до занепаду соціальної інфраструктури, погіршення організації сільських територій. Тому і перед науковцями, і перед практиками та управлінцями стоїть складне завдання – покращення демографічної ситуації, зайнятості селян на основі альтернативних видів діяльності та нових підходів до розвитку соціальної інфраструктури села.

У статті ставиться **мета** обґрунтування та розробки нових теоретико-методологічних засад формування соціальної інфраструктури аграрної сфери господарювання з метою розвитку альтернативних видів зайнятості, підвищення життєвого рівня сільських жителів, удосконалення організації сільських територій.

Необхідно зазначити, що проблеми розвитку соціальної інфраструктури в тому або іншому контексті були та є предметом досліджень багатьох вітчизняних та закордонних вчених-економістів. Зокрема, питання розвитку соціальної інфраструктури висвітлені у працях В.І. Куценко, організації сільських територій у працях О.І. Павлова. Зайнятість у сільському господарстві та аграрний ринок праці досліджували Т.І. Олійник, К.І. Якуба, С.Д. Лучик, Л.В. Транченко, В.І. Дієсперев. Демовідтворювальні процеси, у т.ч. сільського населення, його рівня життя, зайнятості, бідності, рівня споживання матеріальних та духовних благ досліджуються колективом інституту соціально-демографічних досліджень НАНУ під керівництвом акад. НАНУ Лібанової Е.М. Ними, а також іншими авторами, здійснений вагомий теоретико-методологічний доробок подальшого вивчення проблем, які піднімаються у даній статті. Проте формування соціальної інфраструктури аграрної сфери з метою розвитку альтернативних видів зайнятості потербує подальшого обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відзначити, що кардинальні перетворення, які супроводжують розвиток аграрної сфери господарювання, торкнулися і соціальної інфраструктури. Традиційно до її складників відносяться заклади освіти, охорони здоров'я, громадського харчування і торгівлі, зв'язку, культури та спорту. У фінансово економічному та організаційному відношенні вони можуть перебувати як на самостійному балансі, так і на балансі сільськогосподарських підприємств, сільських та селищних рад. Проте переорієнтація аграрних підприємств на вирішення переважно виробничих проблем призвела до передачі функцій фінансування інфраструктурних об'єктів органам місцевого самоврядування. З огляду на незначні обсяги місцевих податків та зборів, а також значне скорочення державних дотацій аграрному сектору економіки це стало однією з причин їх занепаду. Негативно вплинули на функціонування соціальної інфраструктури також процеси роздержавлення, розпаювання колгоспної власності, приватизація тих або інших об'єктів, земельних ділянок.

З іншої сторони, різке скорочення сільського населення та його старіння, зменшення людності населених пунктів та зменшення їх кількості вимагають перегляду нормативів та обсягів послуг, які надають організації соціальної інфраструктури працівникам аграрної сфери та жителям села. Нарешті, формування інформаційного суспільства, економіки знань, підвищення доступності інформації та різних видів зв'язку, можливість дистанційної зайнятості також вносить певні корективи до вимог формування та розвитку соціальної інфраструктури.

Необхідно також вказати на стрімкий розвиток інновацій у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Можливості їх залучення також важливі для розвитку соціальної інфраструктури та здійснюють значний вплив на її структуру та організацію. Наприклад, якщо ще 20 років тому обов'язковим соціально-інфраструктурним об'єктом будь-якого аграрного поселення був сільський клуб або кіноустанова, то в умовах масової комп'ютеризації, поширення відеотехніки їх

функції як культурно-просвітницьких центрів значно ослабли або мають бути переорієнтовані на інші послуги (різноманітні гуртки, клуби за інтересами тощо).

Серед нових теоретико-методологічних чинників та принципів формування соціальної інфраструктури аграрної сфери господарювання важливо вказати на необхідність розвитку альтернативних видів зайнятості та їх інфраструктурного облаштування. Мова йде насамперед про сільський зелений або аграрний туризм. Як свідчить досвід зарубіжних країн, особливо європейський, цей вид діяльності набув значного поширення та розглядається як вагоме джерело зайнятості і доходів населення. Крім того, він сприяє зменшенню виробничого навантаження на довкілля та гормонізації розвитку та організації сільських територій. Для розвитку цього виду діяльності необхідно використовувати як наявні ресурси та агротуристичні атракції, так і створювати нові.

У першому випадку мова йде про пам'ятки природи, історії та архітектури, цікаві або видатні агропромислові об'єкти, наявність різних видів сільськогосподарського виробництва в особистих господарствах, сільськогосподарських підприємствах, які у випадку сільського зеленого туризму теж є важливими і навіть безумовними атракціями. Безумовно, сільський туризм передбачає розміщення туристів у агросадбах, проте у випадку активізації цього виду діяльності та враховуючи, що основу сільського житлового фонду складають будівлі 60-70-х років, які не відповідають сучасним побутовим стандартам та критеріям відпочинку, можливе будівництво міні-готелів, закладів громадського харчування та розваг.

Необхідно зазначити, що мова йде як про окремі агротуристичні господарства або агросадиби, так і про етнокомплекси або туристичні етносела. Крім ознайомлення з видами сільськогосподарської діяльності та участі в них (за бажанням), і вітчизняним, і зарубіжним туристам є цікавими народні традиції, промисли, звичаї, свята.

Тому мова йде про будівництво гончарних майстерень, кузнь, розвиток майстерень або діяльності з різьби по дереву, вишивки, ткацтву, малюванню приготуванню страв української кухні, розвиток національних видів спорту, танцю співи. Прикладів таких об'єктів сільського туризму як самостійного виду діяльності, і як супутнього аграрному виробництву, є значна кількість, особливо у Західній Україні, на півдні країни, у столичному регіоні. Значну допомогу у їх функціонуванні надають органи місцевого самоврядування, Спілка сприяння сільському зеленому туризму.

Проте як системно працюючий та повсемірнопоширений цей вид діяльності характеризувати складно. Його розвиток стримується як слабкими фінансовими можливостями сільських жителів, так і їх слабкою поінформованістю про переваги зайнятості, потреби відповідного ринку з однієї сторони, так і недостатнім попитом з боку споживачів послуг – з іншої. Між тим відомо також, якщо одне робоче місце у сільському господарстві спонукає розвиток ще 4-х робочих місць, то туризм – одинадцять.

Нарешті, необхідно вказати на ще один важливий аспект можливого розвитку соціальної інфраструктури – прагнення населення до здорового способу життя. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу дозволив вирішити житлово-комунальні проблеми у більшості країн світу. З іншої сторони, праця в умовах поширення нових технологічних укладів, інновацій, вимагає від людини все більших затрат енергії, складної розумової праці. Життєдіяльність в умовах великих мегаполісів призводить до швидкої стомлюваності, емоційного вигорання, нестійкого психологічного та нервового стану людини. Це спонукало "моду" на здоровий спосіб життя та рух до нього. Товари та послуги, які його супроводжують, становлять величезний сегмент споживчого ринку, який має значні тенденції до динамічного розвитку саме через стійкі чинники, які його викликають та будуть посилені у майбутньому. Адже саме з ними пов'язаний прогрес суспільства у цілому.

В аграрній сфері складниками цього процесу є виробництво та споживання органічної продукції, яка також потребує відповідного (нового) інфраструктурного супроводу. Мова йде про рекламну діяльність, у т.ч. через мережу інтернет, кооперативні об'єднання товаровиробників органічної продукції, об'єкти інфраструктури для їх реалізації – відповідні магазини, палатки, ринки, коробкові продажі.

Важливе значення має забезпечення відтворення здоров'я, фізичних та моральних сил для сільських товаровиробників шляхом розвитку таких об'єктів інфраструктури, як спортивно оздоровчі центри, тренажерні зали, басейни, стадіони. На зміну сільським клубам та універсамам можуть прийти сучасні торгівельно-розважальні центри, розраховані на відповідну кількість споживачів або боскоштовне транспортування сільських жителів до відповідних закладів найближчих місць. Такі заклади втілювали б пізнавальні, розважальні, оздоровчі та купівельні функції. Проте їх утримання та експлуатація вимагає обґрунтованих бізнес-планових рішень, а будівництво стримується економічними міркуваннями, про те, що відповідні інвестиції приносять прибуток та є рентабельними у містах, кількість жителів яких перевищує 200 тис. осіб. Разом з тим актуальною є інша думка – розвиток соціальної інфраструктури, збереження сільських поселень є необхідною умовою збереження сільських територій та сільського способу життя. У розвинутих країнах існують нормативи (наприклад у США), скільки фермерських господарств повинно розміщуватися на тих або інших площах сільськогосподарських угідь як мінімальна величина.

До об'єктів соціальної інфраструктури, які вимагають відродження та відроджуються силами окремих мецінатів, сільських громад, аграрних підприємств, відносяться культурно-релігійні споруди, старовинні замки та замково-паркові комплекси, старовинні типові садиби українців, старовинні підприємства – млини з греблями, винарні, папірні, які мають пізнавальний інтерес не лише у сільському туризмі, але й в національному вимірі.

Необхідно зазначити також, що при здійсненні реформування соціальної інфраструктури аграрної сфери необхідно враховувати не лише нормативні показники (кількість місць у школах, дитячих садках, ліжкомісць у лікарнях, амбулаторно акушерських пунктів на 10 тис. жителів тощо), але й те, що об'єкти соціальної інфраструктури виступають центрами організації сільських територій, особливо з малою щільністю населення. Їх ліквідація або скорочення негативно впливає на рівень зайнятості населення, відродження малих та середніх сіл. Тому при формуванні соціальної інфраструктури агросфери необхідно враховувати регіональні особливості їх розвитку і щільність населення, особливо поселенської мережі, спеціалізацію сільського виробництва, наявність супутній або альтернативних видів діяльності.

Основоположне теоретико-методологічне значення має також формування у складі соціальної інфраструктури аграрної сфери господарювання консалтингових організацій, маркетингових установ, дорадчих організацій. Їх діяльність має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Висновки. Нові теоретико методологічні засади формування, розвитку та управління соціальною інфраструктурою повинні включати наступні чинники: необхідність удосконалення галузевої структури під впливом змін, які викликані загальними тенденціями розвитку науково-технічного прогресу; необхідність удосконалення структури та розміщення об'єктів соціальної інфраструктури в результаті впровадження інновацій, які впливають на особливості сільськогосподарського виробництва; врахування демографічної ситуації, системи розселення та відтворення сільського населення, трудових ресурсного потенціалу та людського капіталу; впровадження нових видів та об'єктів соціальної інфраструктури, з метою забезпечення альтернативних видів діяльності.

Список використаних джерел.

1. Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" / Відомості Верховної Ради України. - 2009 р., № 38, ст. 535.
2. Постанова "Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року"/ Урдовий кур'єр. - 2006 р. - № 879.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), The Law of Ukraine "On public-private partnership", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4721-17> (Accessed 29 August 2013).
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), "Resolution " On Approval of the Strategy for economic development in the period up to 2015", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 879., pp. 15-27.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2013 р.